

KULTUR

Njals saga – frihetens svanesång

Njalssagens författare reste ett odödligt monument över en förnuftig samhällsordning. Läs, låt islänningarnas klara förnuft lysa upp en mörk tid!

Ju mer det skramlas med Stora Europas demot ströer är chansen att den nordiska sagan, det nordnordiska kulturarvet går mot en ny vår. Fabels bokförslag gör en insats genom att återge de isländska sagorna. Senast utkommen är Njals saga i Hjalmar Alving's översättning från 30-talet, en bok som förmodligen en hel mellanliggande generation missat.

Saga

Njals saga
Övers. Hjalmar Alving
Fabell

När en okänd islänning i slutet av 1200-talet satte sig att skriva den, den nordiska sagans märkligaste verk, hade den isländska friheten nyligen krossats och landet råkat under norsk överhöghet. När sagans Njal och hans familj brann inne på sin gård Bergthorsvalv var det hoppet om isländska fristaten som brann till aska.

Världskap

Därför är berättelsen om världskapet mellan Njal och Gunnar på Hlidarenda, som egentligen utspelas mycket tidigare – omkring 963 till 1000, så mittad av troget.

Samhället på Island hade skapat som en reaktion mot den starka kungamakten och det begynnande adelsväldet i Norge. Fortuna trillar för till Island i spetsen för alla som inte vill hulas och bygge sig ett samhälle grundat på ättens, släkternas primat och på direkt demokrati.

Lag istället för kung

På Island fick lagen ersätta kungens makt, och lag stiftades av alla män församlade till allting. Alla hade rätt att tala från Lagborget på Thingvallarna. Alltinget var ett centrum där man förhandlade och lagsökte, gick hörlagning när lagen inte räckte till, bedrev lobbyning och maktade äktenskap i badarna, lyssnade på kväden och sagor, strötade och tävade i kunskap.

Mellan tinget sköttes styrelsen av "godar" – 36 till antalet, senare 48. Dessa hövdingar var väl att märka valda av tingsmännen, de vill säga bönderna. Först in på 1000-talet blir gudens ämbete ("godord") något man kan köpa och sälja.

Det isländska samhället var santidigt ett arkiv av jämlikhet. Trälarna var få och de sista frivågs i samband med att kristendomen antogs på tinget år 1000. I början hade stormärk kaput är sig stora jordegendomar, men de skiftades. Hövdingarna var dödliga män och kunde avstås. Att märka är att sagans Njal och Gunnar har en stark ledarställning utan att vara hövdingar, de är bara vanliga bönder.

Den tid som skulle komma efter Njal blev på många sätt den lyckligaste i Islands historia.

Med kristendomens införande lyckas man tillaga släkterätts och upprätthålla fred. Kristendomens förkunnelse mot världens ocker och oblygt jordförvärv passade islänningarna. Det fridfulla sätt som kristendomen antogs på är värt att återge.

Det gick helt enkelt till så att den laglöke Torgar gode från Ljosavatn fick uppdraget för tre märker i silver att "saga fram till god" i denna fråga.

"Torgar blev helte dagen med en kapp på huvudet och ingen fick tala till honom!"

Nästa dag löskade han (vad begärde präst) på tinget (och uttala de att alla skulle ha en god lagge hon all dyrkan av belaten, ej sätta ut barn och ej äta läsköt).

Kristendomen på Island hade inte alls samma förtryckande roll som på andra håll. Enligt det samtida vittnet Adam av Bremen var på sätt och vis islänningarna kristna redan innan de "tog tron".

På Island blev kyrkan till att börja med ingen främmande institution, utan de gamla hövdingarna – godar – tog på sig prästrollen. Som första land i Norden införde Island troend, eftersom det sågs som en fortsättning på ätte samhällets ansvar för nödlidande.

Men precis som Rheingulden i Nibelungenlied var det isländska tronend förgiftat. Det gav hövdingarna en chans att beroka sig, skilja av sig och så småningom värna sig genom allianser med norske kungar.

Efter mörkmandet i Norge ersattes det fria styret med kungliga arbetsmän, men i hundratal år gjorde den självvägande isländska bonden motstånd och knäckte

egentligen intet slättigt förrän 1576 då han berövades sin rätt att bära vapen.

Av alla de litterära hjältar i samhället framträngde är Njal den märkligaste i en tid då Europa varnade för riddarromantikken, som skulle försöka adelsväldet, valde den isländska sagor en utpräglad anti-hjälte som läsaren upplattat som sant.

Njal är skuggigt, en stor skam för en isländsk man, och varje anspelning därpå skulle normalt vara en anledning till dröm. Men inte för Njal som inte en enda gång under berättelsen tappade han på något levande. Inte heller hans vän Gunnars "hvitvassa" lyckas miska av att han yttrats ogärna till vapen.

Vad Njal – och i viss mån Gunnar – kämpar för är en annan ordning än världens. På alltinget, sedan 960 islänningarnas högsta beslutande organ, där varje fri man ägde att "ässa (jud" begära ordet) och rösta, krävdes mod och klokskap att tala mot den traditionella blodshämnden.

Bloodshämnd

Bloodshämnden levde fortfarande som en stor kraft i det isländska samhället, men människorna höll på att frigöra sig i brytning en uppstad de mest märkliga teomen.

När Njals son Skarphedin dräper sin fiende Traen, går Njal och tar Hoskuld Traens son till fostertern. Då är plöjslig int om ett blodshämnd. Och hela Njals saga slutar med en surrealistisk scen där Kar och Hlidgum som representanter de överleva de från ett vertikalt Ragnarök av brödrader, gifte sig i stället för att föra friden vidare.

Lagen var det islänningarnas försök sätta istället för konung och överhet, men som gång på gång brast. De många rättegångsscenerna i Njals saga vittnar om hur ineffektiv lagen många gånger var. Den som försvarade sig mot överfall riskerade lika stora

bidet som den som överlevde (som regel hundre örar siver för in man, två för två).

Vad Njal insett var att släktlederna var det gamla ättensamhällets största svaghet. Antingen skulle denne svaghet övervinna, eller också skulle makten helt gå till fölket i händerna. Njal var maktlös mot "odot" för så upplattades problem som var för stora för den enskilde att lösa. Men Njal gjorde vad han kunde, offerde sig till för att stanna ett exempel. Ty sagan blev ändå ett var jag som aldrig dö, demen ösen död man.

Den isländska sagor ger måttliga perspektiv på vår egen tid. Den ständigt mycket detjävarde skildringen av hur den isländska demokratin fungerade borde få skammen rodnad att säga på varje svensk politikers kind.

Den rätt Njal och Gunnar så självklart utövade att äka på ting och säga sitt, har inte oss för länge sedan förfyllt i namn av en högre demokrati. Av tre män har blivit namnlösa subjekt i stor kommun.

Det märkliga är att människorna i Njalssagan till och med det "synke" Njal själv, inte på långa vägar lever upp till den bild av sagatiden som mer och mer skild som vi har matat med.

Njal visste vad som skulle ske för han var erfaren och klok. Inn någonstans i boken åkallas de hedniska gudarna, på ett par ställen, nämligen i förbigående det kristna guden och var Kristus men utan att vänta på ande.

Platt jord

I en tid då för européerna i grunden jorden ämnas var platt, visste de vittberömda islänningarna att den var rund. Den som Björn Ödd hade besökt och Njalssagan förut var över ett odödligt monument över en förnuftig samhällsordning. Läs, låt islänningarnas klara förnuft lysa upp en mörk tid.

OLAV LINDHOLM

Missriktad upprördhet

What is political, anyway? Den frågan ställs på Sveriges just nu mest omfattade konstutställning. Det är en bra fråga. Till och med politiker har svagat. Men på vad?

Inte beroende av tid

Inne på samhällssystemens inre beroende värd, inte på människoförakt, inte på förnedringen som bilderna skildrar. Nej, det är en debatt som rasar i Borås, då Thomas Lind, en av landets driftigaste konstintendenter, lyckas få de här internationellt ledande konstnärerna att ställa ut, den debatten har handlat om några streckgubbar i neon som har grupperas.

Här visas ett antal människor formade med olikfärgade neonrör i avsevärd samling av olika slag i grupp. Aktiviteterna pågår i naturtroga rörelser", säger Björn Wahlström, ledare för konstarterna i kommunfullmäktige för Bruce Naumans verk. Wahlström vill censurera neonrören, alternativt barnförhållanden. Antendingen sägs vara missriktad.

Wahlström betraktas av de flesta

med överseende, som en något begriper. Men det märkliga är att det borsten från Wahlströms sexskick råder fullständig enighet. Kulturnämnden står sammanstämning bakom utställningen. Kommunråden har inget att in-

sa. Detta därför att alla ser att de utställande konstnärerna är internationellt mycket ansedda. Problemet är bara att om alla är så överens, vad är då det politiska i utställningen? Det borde väl ändå

sig är sex visor Bruce Nauman: en hängande neongubbe med övergripande penis och en 4-diameter järnkärl med en värd stol i mitten, kallad South America circus.

Tarty

All konstnärer har något att säga om dikatur, tortyr, förnedring och sex förstå det som stanna och begrunda förmodligen en stund. Men de flesta klarar sig i huvudet, höjer ögonbrynen och

om tre dagar klockan halv nio, därefter en gång i veckan". Där ligger problemerna för det är ingen tvivel om att utställningen är ett steg i rätt riktning efter postmodernismens fikonspråk och som till på måttill.

Men för att den ska bli ett för mig mening måste musset en porten för sin skattekategori på två en introduktion i form av visningar måste en på dag.

Folkbildning

Internationellt klass och världslitet betyder inte att man bara kan strunta i folkbildningen. I Sverige merhet inte då man betänka med allmänna medel vilket intet bara gäller Borås konstnären utan större delen av Sveriges museum vars personal sitter i stängda bakom dörrens bakvärm och komliga för de stackars besökare som ännu har nyfikenheten kvar.

Det är någon kulturpolitikerna borde se till istället för att sätta sig upp efter denna eller som resten förhoppningsvis grugga händerna för uppmärksamheten i rikspressen. That is political, anyway!

CHRISTOPHER HORNBERG

What is political, anyway? heter en omdiskuterad utställning i Borås. Debatten rasar om huruvida överstående neonrör ska censureras eller ej.

vänds. Konstkritikerna, som dykt upp mangran skriver beundrande om lille Borås konstnär som köljat storebröderna Moderna museet i Stockholm och Göteborgs konstnär som inte

finnas något kontroversiellt i en utställning som gör anspråk på att vara politisk, eller som åtminstone ställer frågan What is political, anyway? Förutom gruppen som ägnat

ter bekymra är den hängde man-

nen. Järnkärlena gör många förstå uttan att de notis. När jag frågade receptionen om några visning svarade man tjänstvilligt: "Jodå,

What is political, anyway? i Borås. 222-80 Bruce Nauman, Jeff Wall, Leon Golub, Ronald Jenson, Anselm Kiefer, Gerhard Richter.